

EDIȚII CRITICE MODERNE ALE NOULUI TESTAMENT ÎN LIMBA GREACĂ

ASIST. DR. MIHAI CIUREA

Universitatea din Craiova

ciureamihaijr@yahoo.co.uk

Abstract: Today we have no autographs of the New Testament, especially because of the weak materials used as a written support in the Antiquity. Nevertheless, the text of the New Testament was copied in an impressive number of manuscripts. Within the evaluation of the biblical text, the scholar must „regard” in the same time hundreds of manuscripts, most of them, and probably the most important, written in Ancient Greek. A critical edition of the Greek New Testament is usually a compiled volume, following specific rules, based on the readings of a significant selection of important manuscripts. The modern critical editions of the GNT constitute „le point de depart” for any biblical project and have exercised great influence for textual criticism of the Bible. Actually, the ultimate objective of the textual critic’s work is the production of a critical edition containing a text most closely approximating the original.

Keywords: autograph, textual criticism, manuscript, *textus receptus*, Greek New Testament, modern edition

1. Introducere

Chiar dacă Noul Testament a exercitat dintotdeauna o influență covârșitoare asupra spiritualității și culturii mondiale, astăzi nu mai există nici un autograf/protograf apostolic al scrierilor care îl compun. Acesta este principalul motiv pentru care, alături de numărul mare de variante, glose, lipsuri și greșeli întâlnite în manuscrisele biblice, se impune necesitatea studierii istoriei și evoluției textului neotestamentar. Alcătuirea unei istorii a textului biblic, de la începutul transmiterii manuscriselor până la inventarea tiparului, este același lucru cu alcătuirea unei istorii complete a iudaismului și creștinismului. Toate marile evenimente din istoria evreilor și creștinilor, toate marile probleme și dispute teologice și-au lăsat într-un fel sau altul amprenta asupra textelor biblice, atât în limbile originale, cât și în numeroasele versiuni scrise în limbile vernaculare ale popoarelor convertite la creștinism. Dacă în iudaism principala preocupare legată de textul ebraic al Vechiului Testament a fost păstrarea lui nealterată, creștinismul a accentuat în special latura misionară, încercând să-l traducă și să-l facă accesibil tuturor neamurilor (Barrera 1998: 265).

Ca și în cazul celor mai importante scrieri antice, textul Noului Testament a fost supus unei activități laborioase de copiere și re-copiere, literă cu literă și cuvânt cu cuvânt, până la inventarea sistemului de imprimare și tipografie de tip mobil, în secolul al XV-lea. Din fericire, însă, acesta a fost copiat și recopiat de atâtea ori, încât am moștenit un număr impresionant de exemplare, care depășește net numărul variantelor oricărei alte scrieri clasice a lumii vechi. Se cunosc, astfel, aproximativ 5000 de manuscrise grecești, la care se adaugă alte 10000 de manuscrise ale versiunilor în limbile vechi în care au fost traduse, precum și miile de citări scripturistice prezente în operele Sfinților Părinți și ale scriitorilor bisericești. Toate aceste surse conțin numeroase variante textuale, al căror număr este considerabil, situându-se între 15000 și cca 250000. Nu există, practic, nici o frază a Noului Testament care să nu se fi transmis în tradiția manuscriselor fără o anumită variantă textuală. Cu toate acestea, există foarte puține diferențe semnificative între aceste mărturii, încât nici o dogmă a credinței creștine nu depinde exclusiv de un pasaj incert din punct de vedere textual. Spre deosebire de transmiterea altor texte clasice, grecești sau latine, care au ajuns la noi prin intermediul a numai două-trei copii din perioada medievală, adesea separate de original de mai mult de un mileniu, conservarea documentelor care conțin textul Noului Testament este superioară și nu necesită anumite „conjecturi” textuale.

Reconstituirea textului original al Noului Testament presupune cunoașterea limbii în care acesta a fost scris, precum și a istoriei transmiterii sale, din momentul în care a început să fie fixat în scris, până la edițiile critice moderne. În încercarea de a se apropia de maniera în care aceste texte vechi au luat naștere și au fost transmise, istoricul este nevoit să recurgă și la datele pe care le oferă știința paleografiei (studiul vechilor sisteme de scriere și cu descifrarea și datarea manuscriselor). În aceeași direcție, cel care se ocupă de studierea istoriei textului neotestamentar trebuie să se aplece mai întâi asupra informațiilor pe care le furnizează paleografia greacă și latină cu privire la textul Noului Testament.

Disciplină-pionier a Renașterii umaniste, criticismul textual/critica textului își propune reconstituirea transmiterii textului biblic din momentul în care a fost fixat în scris, până la apariția primelor ediții tipărite. Scopul tradițional al criticii textuale este de a stabili arborele genealogic (*stemma*) al manuscriselor pentru a urca progresiv de la nou până la *arhetip*, cât mai aproape posibil de original. Deși întotdeauna îngreunată de o parte ipotetică, această muncă a dat roade. Rezultatele obținute oferă informații prețioase pentru diferite demersuri ca: reconstituirea unui anumit manuscris sau a unei familii textuale; reconstituirea textului de bază, dincolo de greșelile lingvistice intenționate sau neintenționate ale scribilor; o mai bună înțelegere a structurii și funcționalității limbii originale: ortografie, fonologie, morfologie, sintaxă, semantică, tehnici de traducere etc.; reconstituirea etapelor parcurse de text până la forma sa din prezent.

Rodul tuturor acestor strădani îl reprezintă așa-numitul *textus receptus*, care circulă în varianta cea mai cunoscută, cu caracter de ediție școlară, datorită cercetărilor

Eberhard Nestle, Erwin Nestle și Kurt Aland. Această operațiune migăloasă și plină de răspundere a reconstituirii textului original al cărților sfinte ale Noului Testament a necesitat studierea atentă a unui material documentar enorm, care include câteva mii de manuscrise vechi: ostracale, talismane, papirusuri, codexuri majuscule/unciale, manuscrise minuscule, lecționarii biblice, versiunile în limbile vechi, citările scripturistice păstrate în operele Sfinților Părinți și scriitorilor bisericești.

Criticismul textual modern al Noului Testament a început efectiv odată cu Johann Jakob Griesbach (1745-1812), care a clasificat manuscrisele cunoscute în trei mari grupe: a) occidentale, foarte vechi, dar corupte, b) alexandrine, care le corectau pe cele anterioare și c) constantinopolitane, dintre care cele mai multe fuseseră păstrate (cf. Laurence 1814: 33-95). Specialistul nu lua în seamă mărturia manuscriselor individuale, mai ales dacă prezentau unele afinități cu familia textuală occidentală sau alexandrină. Cercetătorul și filologul clasicist Karl Lachmann (1793-1851) a fost primul care a dezmințit tradiția conform căreia cel mai bun text ar fi fost așa-zisul *textus receptus* al Bibliilor tipărite, care se baza pe manuscrisele tardive (Lachmann 1830: 817-845). Autorul a stabilit atunci principiile metodei genealogice, care era determinată de progresul disciplinei de la începuturi până în prezent. Cel mai bun text este, așadar, cel mai vechi, cel care prezintă cel mai bun arbore genealogic (*stemma*) și, în principiu, cel mai puțin afectat de erorile intenționate sau neintenționate ale copiștilor. B. F. Westcott (1825-1903) și F. J. A. Hort (1828-1892) au continuat ideea lui Lachmann, dezmințind criteriul majorității, conform căruia variantele comune și cele mai frecvente din tradiția manuscriselor ar avea întâietate. Mai mult, autorii au stabilit patru tipuri textuale diferite: a) siro-bizantin, b) occidental c) alexandrin și d) neutru (cf. Metzger 1964: 131-134). Burnett Hillman Streeter (1874-1934) a susținut ideea clasificării manuscriselor în grupe de „texte locale”, corespunzătoare diferitelor centre geografice din care proveneau: Alexandria Egiptului, Antiohia Siriei, Cezareea Palestinei, Cartagina, în Africa de Nord, Italia și Galia, în Apusul Europei (Streeter 1924: 26-50). Tipul textual bizantin, care este reprodus în majoritatea manuscriselor unciale și minuscule, reprezintă probabil recenzia luciană¹ și combină textele timpurii, până la formarea unui *textus receptus*. Lietzmann (1875-1942) vorbea despre trei familii textuale în privința epistolelor pauline: *koinë*, cea mai recentă; occidentală, a antichității; egipteană, adesea cea mai veche. Este necesar, totuși, ca fiecare variantă textuală să fie analizată în parte și în funcție de evidența internă (Finegan 1974: 72-73).

Odată cu Francis Crawford Burkitt (1864-1935), studiul intern al variantelor textuale a căpătat o importanță mai mare decât studiul codicologic al manuscriselor și gruparea lor în familii de texte (Baird 1992: 267). Existau mai multe motive care

¹ Lucian de Samosata a rămas în memoria creștinismului ca un *alter Origenus*, el fiind cel care a pus bazele celebrei Școli din Antiohia, a cărei principală activitate era centrată pe studiul Sfintei Scripturi. Urmând exemplul lui Origen, Lucian a realizat o recenzie a Septuagintei, numită „comună”, care s-a impus și s-a răspândit, alături de recenziile lui Origen și Hesychius.

justificau această schimbare de direcție. Din moment ce toate manuscrisele sunt într-un fel sau altul corupte, nu există un „text pur” sau „cel mai bun manuscris”. Pe de altă parte, cele mai multe variante cunoscute își au originea în primele două secole creștine, înainte de perioada celor mai importante codexuri majuscule. Mai mult decât atât, aplicarea metodei genealogice în studiul textului Noului Testament nu permite concluzii precise, din moment ce variantele s-au datorat mai degrabă schimbării deliberate, decât erorii accidentale. La sfârșitul acestui lung parcurs de la Hermann von Soden (1852-1914) până la începutul secolului al XX-lea, a fost acceptat faptul că metoda genealogică nu este adecvată pentru a rezolva toate problemele de textualitate neotestamentară. Astfel, s-a născut o așa-zisă *metoda eclectică*, conform căreia se apreciază că cel mai fidel text este acela care, după un studiu detaliat al tuturor variantelor textuale existente și aplicarea regulilor studiului intern, prezintă cea mai mare probabilitate de a corespunde cu forma originală a textului. Von Soden identifica trei recenzii: a) ierusemită, realizată de Origen; b) egipteană, realizată de Hesychius; c) bizantină sau *koinē*, realizată de Lucian de Samosata. Prima categorie corespunde textului occidental al lui Westcott-Hort, a doua corespunde textului neutru și alexandrin, iar a treia textului siriac. În reconstituirea acestor trei tipuri de recenzii, Von Soden a vizat de fapt identificarea arhetipului lor, textul cunoscut drept I-K-H (Soden 1902: 734-757). Propunerea sa a fost foarte aspru criticată, în special pentru că devinise foarte complicată. Cercetarea asupra marilor „tipuri de texte”, reluată la finele secolului al XIX-lea, a fost întărită pe parcursul secolului următor, în special grație lui Jean Duplacy, care a vorbit despre „marile stări ale textelor” (Duplacy 1975: 249-309). Chestiunea rămâne deschisă și astăzi.

Pentru a rezuma păreri prezentate anterior, putem spune că specialiștii vorbesc, în general, despre patru grupuri sau familii de manuscrise, care prezintă unele particularități definitorii, legate de zonele geografice din care provin textele biblice (*cf.* Patzia 1995: 12-16):

a) **tipul textual alexandrin sau egiptean.** La sfârșitul secolului al II-lea, cultura creștină era înfloritoare în Alexandria, pe parcursul următoarelor secole fiind copiate numeroase manuscrise de către scribi care cunoșteau foarte bine subtilitățile limbii grecești. Acest grup este caracterizat de concizia textelor scripturistice;

b) **tipul textual occidental** este numit astfel pentru că circula în Occidentul creștin (Africa de Nord, Italia, Galia etc.). Însă, pe lângă aceste manuscrise grecești, regăsim și altele descoperite în Egipt și în Bisericile siriace ale Orientului creștin. Lecturile textuale parafrazate ale acestui grup sunt adesea mai lungi decât lecturile scurte ale tradiției alexandrine, prezentând cuvinte adăugate (interpolări);

c) **tipul textual cezareean.** În secolele III-IV, orașul Cezareea era cel mai important centru creștin al Palestinei, datorită impunătoarei sale bibliotecii și a învățaților care au trecut sau chiar s-au stabilit acolo. Textul de bază al acestui grup datează de la începutul secolului al III-lea, adus aici probabil din Egipt, de

unde a trecut în Ierusalim, apoi în Georgia și Caucaz, prin intermediul misionarilor armeni. În dezvoltarea sa, tradiția textuală din Cezareea se situează la interferența dintre cea alexandrină și cea occidentală;

d) tipul textual s i r o – b i z a n t i n (sau *koine*). Acest text amalgamat, care atenuează dificultățile și armonizează diferențele, a fost folosit în Liturgia Bisericii bizantine, devenind cvasinormativ începând cu secolul al VI-lea. Este în general considerat drept o dezvoltare tardivă și secundară.

Munca specialiștilor în texte începe, în mod evident, prin lenta colațiune a diferitelor manuscrise. În fața masei de mărturii și variante, membrii comitetului care a stabilit „textul standard”, prezent în cele mai recente ediții critice neotestamentare, au ales 1438 de locuri-variante, pentru care este examinat un număr mereu crescând de manuscrise semnificative. Lectura numeroaselor fragmente de papyrus necesită de altfel și intervenția specialiștilor în paleografie. De asemenea, munca de colațiune se extinde din ce în ce mai mult asupra versiunilor vechi și a citărilor patristice.

În mod tradițional, atunci când vorbim despre criteriile stabilirii textului biblic, distingem trei tipuri de operațiuni, care pot teoretic să se succedă, deși uneori frontierele lor sunt destul de vagi: a) *c r i t i c a v e r b a l ă*, care constă într-un fel de „coafare” a textului, ceea ce înseamnă debarasarea de greșelile grosiere ale copiștilor, adică modificările textuale neintenționate și intenționate; b) *c r i t i c a e x t e r n ă* constă în compararea numărului mărturiilor, vechimea lor, precum și calitatea lor intrinsecă, pentru lecțiile-variante. Cu toate acestea, nici numărul, nici vechimea mărturiilor nu constituie criterii decisive, căci unele mărturii foarte vechi pot purta în mod clar corecturi de natură dochetistă. Astăzi suntem foarte atenți la faptul că o variantă este atestată în mai multe tipuri textuale, astfel încât disciplina trebuie să-și multiplice criteriile, dar să rămână mereu circumspectă; c) *c r i t i c a i n t e r n ă* încearcă să estimeze valoarea unei anumite variante, în scopul unei cât mai bune înțelegeri a textului. Ea se sprijină pe criteriile coerenței interne a textului și pe stilul autorului, dar trebuie să țină cont și de dezbaterile doctrinare din istorie, pentru care textul poate fi un reflex.

Un anumit număr de reguli practice servesc adesea drept criterii, însă acestea rămân numai ca niște „jaloane” și nu trebuie absolutizate. Specialistul în textele biblice trebuie să se întoarcă mereu la dialogul cu critica literară, să țină cont de contextul apropiat și îndepărtat, de vocabularul, de stilul propriu fiecărui autor și uneori chiar și de „proiectul literar și teologic” al unei anumite scrieri biblice.

2. Noul Testament grecesc al lui Konstantin Tischendorf

Lobegott Friedrich Konstantin von Tischendorf (1815-1874) a fost unul dintre cei mai însemnați specialiști în domeniul cercetării textuale biblice din secolul al XIX-lea. Perioada modernă îi datorează enorm, căci a publicat mai mult decât

oricare alt învățat² și, până astăzi, bogatul *apparatus criticus* al edițiilor lui Tischendorf rămâne fără egal și *de rigueur* pentru toți cei preocupați de studiul istoriei textului neotestamentar.

În perioada 1841-1872, cercetătorul german a publicat nu mai puțin de douăzeci și patru de ediții ale Noului Testament grecesc, dacă includem și *Editio Academica* (1855), precum și 22 de volume cu textele unor manuscrise biblice de mare valoare (*Sinaiticus*, *Vaticanus*, *Ephraemi rescriptus*, *Claramontanus* etc.). Dintre acestea, cele mai însemnate sunt cele opt ediții majore ale Noului Testament, unele dintre ele prezentând versiuni germane sau latine în coloane paralele. Pentru primele trei ediții majore, autorul urmează întocmai textul lui K. Lachmann (1793-1851), profesor de filologie clasică din Berlin³. În următoarele patru, se pare că se apropie mai mult de așa-numitul *textus receptus*.

Cea mai importantă dintre edițiile majore este însă ultima, *Novum Testamentum Graece. Editio Octava Critica Maior*, concepută în unsprezece părți între 1864 și 1872 și publicată în două volume (Leipzig, 1869 și 1872). O boală cumplită și apoi moartea prematură a lui Tischendorf nu i-au mai dat ocazia de a scrie *Prolegomena*, un al treilea volum al acestei ediții, lucru care a căzut în sarcina discipolilor săi C. R. Gregory și Ezra Abbot. După moartea lui Abbot, Gregory a completat volumul, publicându-l în trei părți (Leipzig, 1884, 1890 și 1894).

Scopul principal al operei lui K. Tischendorf a fost acela de a recupera cel mai bun text grecesc al Noului Testament, chiar dacă acesta nu era neapărat și cel mai vechi. În acest fel, *Editio Octava* se baza atât pe vechile manuscrise grecești (în special *Codex Sinaiticus*), dar și pe versiunile și citările patristice. Rolul major al acestui erudit, care și-a dedicat întreaga viață studierii Sfintei Scripturi, a constat în descoperirea și editarea unor noi mărturii textuale, care stau la baza tuturor edițiilor moderne ulterioare ale Noului Testament Grecesc (Scriban 1927: 435).

3. Noul Testament grecesc al lui B. F. Westcott și F. J. A. Hort

Cei doi mari cercetători britanici, Brooke Foss Westcott (1825-1901) și Fenton John Anthony Hort (1828-1892), se află în succesiunea nobilă a unor specialiști de renume (S. P. Tregelles, B. W. Newton, A. W. Streane, H. Alford etc.), de la care au avut multe de învățat, dar cărora le-au și plătit tributul cuvenit. Apărută după aproximativ treizeci de ani de muncă, ediția lor din 1881, *The New Testament in the Original Greek*, s-a bucurat de o mare apreciere în rândul specialiștilor și este în esență bazată pe textul *Codexului Vaticanus* (B.03). *Prolegomena* acesteia a fost scrisă

² Se pare că numărul cărților și articolelor de specialitate legate de studiul textului Noului Testament se ridică la 150 (Metzger 1964: 126).

³ Karl Lachmann este considerat pionierul criticismului textual al Noului Testament și al literaturii clasice. El a fost primul dintre specialiști care a rupt tradiția transmiterii așa-numitului *textus receptus* de până atunci. Ediția sa din 1831, bazată pe cele mai vechi dintre manuscrise, încearcă să redea textul Noului Testament așa cum era cunoscut în secolul al IV-lea.

de Hort, dar înfățișează în egală măsură concluziile ambilor învățați: „Această ediție este o încercare de a prezenta în mod exact cuvintele originale ale Noului Testament, atât cât pot fi ele astăzi determinate din documentele care s-au păstrat” (cap. I: 575). În următorul an (1882), a mai apărut *Introduction and Appendix*, conținând note despre variantele selectate, precum și note despre ortografie. Textul lui Westcott și Hort a devenit un nou *textus receptus*, fiind echivalent pentru cercetătorii contemporani cu ceea ce reprezentau odinioară (1550-1831) edițiile lui Robert Staphanus și Elzevir.

În concepția lor, manuscrisele Noului Testament ar trebui grupate și apreciate plecând de la genealogia lor (*metoda genealogică*). Astfel, principiile adoptate de Westcott și Hort continuă ideea lui K. Lachmann și pot fi reduse la patru puncte esențiale: existența variantelor individuale explică cel mai bine originea rivalelor lor; o bună cunoaștere a documentelor trebuie să precedă întotdeauna o judecată finală despre variantele diferite; mărturiile textuale trebuie grupate în familii de manuscrise care provin de la un înaintaș comun; caracterul acestor grupuri textuale trebuie întotdeauna luat în seamă și apreciat în mod corespunzător (Taylor 1961: 50).

Pe baza acestor investigații despre relația dintre principalele mărturii ale textului neotestamentar, Westcott și Hort vorbesc, potrivit lui Metzger (1964: 131-134) despre patru tipuri textuale principale, după cum urmează: a) *tipul textual s i r o - b i z a n t i n*, reprezentat de un text mixt tardiv, care a rezultat în urma unei revizuirii făcută de unul sau mai mulți editori din secolul al IV-lea. Cel mai bun reprezentant de astăzi al acestuia este celebrul *Codex Alexandrinus* (A.02), alături de manuscrisele unciale târzii și de majoritatea manuscriselor minuscule; b) *tipul textual occidental* este, de asemenea, unul foarte vechi și destul de răspândit. El s-a păstrat în unele manuscrise unciale bilingve, în special în *Codex Bezae* (D.05) și în *Codex Claromontanus* (D^p.06), în *Vetus Latina* și în *Codex Syrus Curetonianus* (Syr^c). Probabil că originea sa coboară undeva în a doua jumătate a secolului al II-lea, întrucât apare în operele lui Marcion, Tațian, Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Sfântul Irineu de Lyon, Hipolit, Tertulian și Sfântul Ciprian al Cartaginei; c) *tipul textual alexandrin* stă sub influența vădită a literaturii grecești, prezentând o limbă îngrijită și un stil literar aparte. El este prezent, mai mult sau mai puțin complet, în *Codex Ephraemi rescriptus* (C.04), *Codex Regius* (L.019), *Codex 33* și în versiunile copte (în special textul bohairic); d) *tipul textual neutru* este cel mai apropiat de textul autografelor apostolice, fiind cel mai bine reprezentat de *Codex Vaticanus* (B.02) și apoi de *Codex Sinaiticus* (S.01).

4. *Novum Testamentum Graece*. Ediția Nestle-Aland (NA)

Binecunoscuta ediție critică *Novum Testamentum Graece* a fost publicată pentru prima dată la sfârșitul secolului al XIX-lea, în anul 1898, de către Württembergische

Bibelanstalt (Societatea Biblică din Württemberg, Germania)⁴. Principalul său editor a fost cercetătorul german Eberhard Nestle⁵ (1851-1913), care a urmat un principiu simplu dar, în același timp, foarte ingenios și practic: a comparat cele mai importante trei ediții ale Noului Testament Grecesc din secolul al XIX-lea (C. Tischendorf, Westcott – Hort și R. F. Weymouth, înlocuită ulterior cu cea de-a III-a ediție a profesorului berlinez Bernhard Weiss, din 1901)⁶, îmbunătățind aparatul critic. Atunci când textul uneia dintre aceste trei ediții era diferit (lat. *varia lectio*), Nestle a adoptat varianta identică din celelalte două versiuni și a notat în aparatul critic versiunea divergentă. Compararea textelor acestor trei ediții a urmărit să facă accesibile tuturor rezultatele cercetării științifice din secolul al XIX-lea și să elaboreze un așa-numit „text majoritar” (Mihoc 1980: 107-118). Trebuie remarcată minuțiozitatea de care a dat dovadă învățatul german în elaborarea ediției sale.

Fiul lui Eberhard, Erwin Nestle, a preluat și a continuat munca tatălui său, începând cu cea de-a treisprezecea ediție a Noului Testament, din 1927 (Collins 1983: 107). Scopul său principal a fost realizarea unui nou aparat critic, conform noilor date oferite de manuscrisele Noului Testament, de traduceri vechi și de citările Sfinților Părinți. Contribuția sa a fost în mod constant dublată atât de materialul științific moștenit, cât și de observațiile și sugestiile altor specialiști, care au venit pe parcurs. Aceste date deschideau acum un vast orizont, permițând celui interesat să emită o judecată pertinentă asupra textului grecesc neotestamentar și a principalelor sale mărturii. Lucrarea celor doi Nestle, tatăl și fiul, este excepțională prin faptul că a facilitat tuturor cititorilor interesați accesul la textul original al scrierilor inspirate ale Noului Testament. Ei au prelucrat, selecționat și popularizat rezultatele cercetărilor înaintașilor lor, savanți de înaltă talie în domeniul criticii textuale neotestamentare.

După sfârșitul celui de-al II-lea Război Mondial, un pas important în desfășurarea acestui proiect l-a constituit implicarea lui Kurt Aland⁷ în editarea faimosului „text Nestle”, care devenise deja cel mai apreciat instrument de lucru pentru numeroși bibliști din întreaga lume. Sub conducerea editorială a lui Aland (co-editor din 1952 la a XXI-a ediție) au fost aduse unele completări, ajungându-se astfel la ediția a XXV-a, numită foarte sugestiv Nestle-Aland (1963). Cei doi Nestle

⁴ Locul de baștină al apariției textului „Nestle” este orașul Stuttgart, în cadrul casei editoriale Privilegierte Württembergische Bibelanstalt.

⁵ Doctor în teologie și litere, Eberhard Nestle a fost un reputat specialist în orientalică și limba siriacă și în studiul criticii textuale biblice. Studiul Noului Testament îi datorează și o introducere în textul grecesc original (*Einführung in das griechische Neue Testament*, ¹1897, ³1909, ⁴1923), revizuită ulterior de cunoscutul specialist protestant în probleme neotestamentare, Ernst von Dobschütz, fost profesor al Universității din Halle.

⁶ Tischendorf s-a folosit de cei mai vechi și mai buni codici neotestamentari cunoscuți până la el. Este cunoscută predilecția sa pentru textul reprezentat de *Codex Sinaiticus*, pe care îl descoperise în biblioteca Mănăstirii Sf. Ecaterina din Muntele Sinai.

⁷ Profesorul german Kurt Aland este binecunoscut ca editor al textului critic al Noului Testament în limba greacă și ca autor al unor studii fundamentale despre manuscrisele grecești neotestamentare apărute în ultimele decenii. Specialistul a fost membru activ al Academiei de Științe Germane din Berlin și redactorul responsabil al revistei *Teologische Literaturzeitung* (Verzan 1984: 598-604).

au realizat o reușită lucrare de compilație, difuzată în ediții ieftine și accesibile tuturor. Profesorul K. Aland va menține, la rândul său, caracterul popular al ediției, întărindu-i totodată nota de originalitate. Până la apariția ediției a XXVI-a (1979) a trecut o perioadă destul de îndelungată, datorită descoperii unor noi documente, în special a numeroaselor fragmente de papyrus care conțineau textul neotestamentar. Aceste noi mărturii textuale au dus la modificări substanțiale în structura noului *apparatus criticus*, care cuprindea acum și simboluri ale tipurilor textuale.

Un ultim rod al cercetării critice a textului Noului Testament este ediția a XXVII-a a *Novum Testamentum Graece* (Stuttgart, 1993), cu un comitet editorial format din K. Aland, I. Karavidopoulos, M. Black, C. M. Martini și B. M. Metzger. Ediția grecească neotestamentară Nestle-Aland, adusă în mod constant la zi⁸, conține un text eclectic care nu respectă o anumită tradiție textuală. În consecință, acest text nu a existat ca atare în vechime și nu a fost citit întocmai în primele comunități creștine. Am putea spune că, dacă scrierile Noului Testament sunt considerate ca fiind canonice, nu trebuie să „canonizăm” nici un text grecesc în particular, căci o ediție elaborată în manieră critică se adresează în special unei comunități academice și are un vădit caracter științific (Brown 2000: 91).

Teologia ortodoxă română a manifestat anumite rezerve față de vechiul text Nestle, considerând că editorul a fost uneori tentat să se lase condus de „unele prejudecăți dogmatice specific protestante” (Gheorghiu 1929: 854). Cu toate acestea, obiectivitatea științifică a noului editor, Kurt Aland, ne face să credem că nuanțele confesionale au fost depășite, lucru dovedit din plin și de cooptarea în comitetul editorial a teologului ortodox Johannes Karavidopoulos, prin intermediul căruia au început să fie puse în valoare prețioasele lecționarii bizantine. De altfel, Marcu (1958: 643) afirma cu încredere, referitor la editarea textului neotestamentar: „În tărâmul teologiei există lucrări care depășesc deosebirile confesionale, de beneficiile cărora se împărtășesc deopotrivă toate ramurile Bisericii creștine cea oarecând una. Ediția *Nestle* a textului original al Noului Testament este desigur cea mai populară dintre ele, deoarece în zilele noastre e cea mai cunoscută și mai răspândită lucrare de acest gen [...] menită să circule *urbi et orbi*”.

4. United Bible Societies Greek New Testament (UBSGNT)

Sub conducerea lui Eugène A. Nida, membru al Societății Biblice Americane și cu participarea altor patru Societăți Biblice (Scottish and Wurttembergian Bible Societies și Netherlands and British Bible Societies), în anul 1955, a fost constituit un comitet de specialiști care urma să pregătească publicarea unei noi ediții a Noului Testament Grecesc. Printre aceștia se numărau Kurt Aland (Münster), Matthew Black (Saint Andrews), Bruce Metzger (Princeton) și Allen Wikgren

⁸ Pentru o descriere amănunțită a aparatului critic al celei de-a XXVI-a ediții Nestle-Aland, vezi traducerea în limba română de Verzan (1985: 312-347).

(Chicago)⁹. Necesitatea traducerii Noului Testament în limbile moderne, care se punea atunci, ca și acum, în numeroasele regiuni ale lumii, a stat la baza acestei inițiative. Astfel, prima ediție a United Bible Societies (UBS), numită foarte sugestiv *Greek New Testament* (GNT), a apărut în anul 1966. Ediția a doua (cu participarea teologului italian Carlo M. Martini în comitetul editorial) a apărut doi ani mai târziu, în 1968. Ulterior au mai apărut alte trei ediții, dintre care una reprezintă de fapt ediția a treia corectată: ³1975, ³1983 Corrected Edition și ⁴1993. În aceste ultime două ediții se observă implicarea directă a Institutului de la Münster și, implicit, influența ediției a XXVI-a Nestle-Aland (NA, 1979)¹⁰. Astfel, s-a stabilit o identitate în privința textului GNT și NA, rămânând numai diferențe de marcare a paragrafelor, de ortografie și de punctuație. Ediția a IV-a a GNT, publicată în mai 1993, a adus cu sine apariția a doi noi membri reprezentativi în comitetul editorial: Barbara Aland, soția lui Kurt Aland, și teologul ortodox J. Karavidopoulos. Aparatul critic al acestor ediții neotestamentare a fost oarecum simplificat, operându-se o nouă selecție în prezentarea mărturiilor textuale, ce ține cont de specificul activității de traducere. O mare parte a variantelor din tradiția manuscrisă sunt deposedate fie de conținutul semantic (*e.g.* diferențele ortografice), fie de unele subtilități sintactice care sunt imposibil de reprodus într-o traducere. În timp ce textul de bază a rămas neschimbat, aparatul critic a evoluat de la o ediție la alta, conținând uneori modificări semnificative (Silva 1995: 286-288).

Ambele ediții critice ale Noului Testament Grecesc (UBSGNT⁴ și NA²⁷) au un puternic caracter școlar și au cunoscut o răspândire rapidă în rândul tuturor specialiștilor în studiile biblice din lumea creștină de pretutindeni, constituind două instrumente de lucru prețioase și indispensabile atât pentru exegeza și ermeneutica Noului Testament, cât și pentru traducerea Sfintei Scripturi în general. Trebuie să recunoaștem, totuși, că acest „text critic” al Noului Testament reprezintă o „variantă de laborator” care nu ține întotdeauna cont de tradiția vie de citire și înțelegere a Sfintei Scripturi în primele comunități creștine. Tradițiile de citire liturgică (*gr. anagnōsis*) a textului biblic (păstrate uneori în lecționariile biblice, altele prin tradiția Bisericii) implică unele concluzii teologice și ermeneutice diferite, inspirate, de cele mai multe ori, de operele Sfinților Părinți¹¹.

5. *Novum Testamentum Graecum. Editio Critica Maior* (ECM)

Kurt Aland (1915-1994) este, din anul 1959, fondatorul Institutului pentru Cercetarea Textului Noului Testament (INTF) din Münster/Westphalia (Germania) și, așa cum am văzut, co-editorul volumelor *Novum Testamentum Graece*

⁹ Arthur Vööbus a participat și el în prima fază a proiectului.

¹⁰ În legătură cu acest lucru, în prefața celei de-a treia ediții a GNT, p. viii, se spun următoarele: „The greater part of these suggestions for further modifications came from Kurt Aland, who had been making a detailed analyses of changes proposed for the 26th edition of the Nestle-Aland text”.

¹¹ Vezi, în acest sens, studiul comparativ al lui Preda (2008: 219-230).

și *Greek New Testament*. Principala sarcină declarată a Institutului din Münster este de a cerceta cât mai profund istoria tradiției textuale neotestamentare, prin analiza detaliată a tuturor documentelor care ne stau astăzi la dispoziție, scrise în limba greacă a dialectului comun. În scopul reconstituirii unei forme textuale cât mai apropiate de cea a autografelor Noului Testament, institutul îmbunătățește continuu repertoriul manuscriselor grecești, care încă mai ies la iveală grație investigațiilor asidue ale arheologilor. Bazându-se pe amploarea pe care a căpătat-o prestigiul acestui institut, specialistul german a inițiat un alt proiect, care viza producerea unei ediții majore a NTG, *Novum Testamentum Graecum. Editio Critica Maior*. Ediția își are originea în planurile redactării unui volum cuprinzător al Noului Testament schițat de Kurt Aland, Jean Duplacy și Bonifatius Fischer, în anul 1967 (Aland 1969-1970: 163-177). Acest program inițial a constituit numai un impuls semnificativ și un punct de plecare, până la sfârșit fiind modificat în detaliu pentru a se ajunge la prezentarea actuală a variantelor textuale neotestamentare. După moartea lui Kurt Aland (1994), survenită înainte de încheierea proiectului, conducerea a fost preluată de Barbara Aland, soția acestuia.

Editio Critica Maior a NTG își propune să pună mai mult accentul pe citările neotestamentare din literatura creștină veche. Proiectul a fost inițiat în anul 1997 și este în desfășurare până în 2030. Până acum a fost editat textul Epistolelor sobornicești, prin grija specialiștilor de la INTF, sprijiniți de Union of the German Academies of Science and Humanities. Decizia de a se începe cu acest grup de epistole a fost dictată de materialul avut la dispoziție și de anumiți factori ai acelei perioade. Atenția comitetului editorial se îndreaptă astăzi spre corpusul paulin și spre Faptele Apostolilor și se speră ca următoarele volume ale ediției să apară la intervale regulate de timp (Schäfer & Voss 2008: 19-29). După moartea lui Kurt Aland, responsabilitatea pentru volumul al IV-lea al Epistolelor sobornicești le-a revenit cercetătorilor Barbara Aland, Gerd Mink și Klaus Wachtel. Aceștia au stabilit textul, au scris introducerea (1997) și programele pe computer pentru înregistrarea diferitelor colajonări și pentru coordonarea lor. Rezultatul eforturilor celor trei coordonatori nu ar fi fost posibil fără angrenarea unui colectiv mult mai mare, format din specialiști de seamă în diferitele domenii ale criticii textuale: Klaus Witte, Wolfgang Richter, Franz-Jürgen Schmitz (coptă), Holger Strutwolf (citările patristice), Klaus Wachtel (latină), Andreas Juckel (siriacă), Christian Hannick (armeană, georgiană și slavonă), Siegbert Uhlig (etiopiană), Beate Köster, Michael Welte, Horst Machmann, Erroll F. Rhodes și alții.

Astăzi se cunosc mai bine de 5500 de manuscrise grecești ale Noului Testament. Toate acestea au fost înregistrate și catalogate de INTF, care deține microfilme și fotografii a mai mult de 90% din ele. Deoarece dintre numeroasele manuscrise ale Antichității târzii și ale Evului Mediu timpuriu nu a supraviețuit decât o foarte mică parte, este indispensabil să fie abordate și surse adiționale: citările scripturistice întâlnite la autorii creștini ai perioadei respective, precum și vechile traduceri ale textului, în special în limbile latină, coptă și siriacă. Astfel,

fiecare volum al ECM cuprinde: textul de bază, materiale suplimentare și studii. În paralel cu editarea volumelor, va fi creată și o platformă digitală care va facilita accesul online la toate datele care stau la baza continuării acestui proiect. Specialiștii care formează comitetul editorial s-au declarat deschiși oricărei forme de colaborare. De exemplu, volumul care va cuprinde Sfânta Evanghelie după Ioan este pregătit de către David Parker, alături de echipa sa de la Institute for Textual Scholarship and Electronic Editing (ITSEE) din Birmingham, în colaborare cu *International Greek New Testament Project*¹². De asemenea, mărturiile vechilor versiunilor neotestamentare vor fi realizate prin apelul la rezultatele unor sub-proiecte ale ECM, obținute în cadrul aceluiași institut. De exemplu, documentația pentru tradiția veche latină a textului cărții Faptele Apostolilor este rezultatul proiectului *New Testament Textual Research. The Old Latin Actus Apostolorum*, coordonat de către Wilhelm Blümer din Mainz (Germania).

Bibliografie

- Aland 1969-70: Kurt Aland, *Novi Testamenti Graeci Editio Critica Maior. Der gegenwärtige Stand der Arbeit an einer neuen großen kritischen Ausgabe des Neuen Testaments*, în „New Testament Studies”, 16 (1969-70), p. 163-177.
- Baird 1992: William Baird, *History of New Testament Research*, vol. 1, Augsburg Fortress Publisher, Hardcover, 1992.
- Barrera 1998: Julio Trebolle Barrera, *The Jewish Bible and the Christian Bible. An Introduction to the History of the Bible*, translated from the Spanish by Wilfred G.E. Watson, Brill Eerdmans, Leiden, 1998.
- Brown 2000: Raymond E. Brown, *Que sait-on du Nouveau Testament*, traduction de l'anglais par Jacques Mignon, présentation de Pierre Debergé, Bayard Editions, Paris, 2000.
- Collins 1983: Raymond F. Collins, *Introduction to the New Testament*, SCM Press Ltd., London, 1983.
- Duplacy 1975: Jean Duplacy, *Classification des Etats d'un texte, mathématique et informatique: Repères historiques et recherches méthodologiques*, în „Revue d'Histoire des Textes”, 5 (1975), p. 249-309.

¹² *International Greek New Testament Project* (IGNTP) are drept scop principal realizarea unui aparat critic al NTG, care să prezinte fișiere patristice importante și cât mai complete. A luat ființă în anul 1949, urmând modelul unui alt proiect mai vechi (*Critical Greek Testament*, din 1926) și este format dintr-un comitet de specialiști europeni (în special englezi) și americani. Fructul colaborării lor îl reprezintă volumele: *The Gospel according to St Luke*, edited by the American and British Committees of the International Greek New Testament Project, *Part One. Chapters 1-12*, Oxford University Press, Oxford, 1984; *Part Two. Chapters 13-24*, Oxford University Press, Oxford, 1987; *The Gospel according to St John*, edited by the American and British Committees of the International Greek New Testament Project: *Volume One. The Papyri*, edited by W. J. Elliott and D. C. Parker, Leiden, E. J. Brill, 1995; *Volume. The Majuscules*, edited by U. B. Schmid in association with W. J. Elliott and D. C. Parker, Leiden, E. J. Brill, 2007.

- Fahlbusch și Bromiley 1999-2003: *The Encyclopedia of Christianity*, edited by E. Fahlbusch, G. W. Bromiley, vol. 2, Brill, Grand Rapids, Michigan/Leiden, Netherlands, 1999-2003.
- Finegan 1974: Jack Finegan, *Encountering New Testament manuscripts: A working introduction to textual criticism*, Grand Rapids, Michigan, 1974.
- Gheorghiu 1929: Vasile Gheorghiu, *Introducere în sfintele cărți ale Testamentului Nou*, Tipografia Mitropolitului Silvestru, Editura Autorului, Cernăuți, 1929.
- Lachmann 1830: Karl Lachmann, *Rechenhaft über seine Ausgabe des Neuen Testaments*, în „*Teologische Studien und Kritiken*”, 3 (1830), p. 817-845.
- Laurence 1814: Archbishop R. Laurence, *Remarks on the Systematical Classification of Manuscripts adopted by Griesbach in his Edition of the New Testament*, Clarendon Press, Oxford, 1814.
- Marcu 1958: Grigorie T. Marcu, *O nouă etapă în istoria editării textului original al Noului Testament*, în „*Studii Teologice*”, 9-10 (1958), p. 648-653.
- Metzger 1964: Bruce Manning Metzger, *The Text of the New Testament. Its Transmission, Corruption and Restoration*, Clarendon Press, Oxford, 1964.
- Mihoc 1980: Vasile Mihoc, *Gordon D. Fee, The Majority Text And The Original Text Of The New Testament*, în „*The Bible Translator*”, 31 (1980), p. 107-118.
- Patzia 1995: Arthur G. Patzia, *The Making of the New Testament. Origin, Collection, Text and Canon*, foreword by George R. Beasley-Murray, InterVarsity Press, Illinois, 1995.
- Preda 2008: Sabin Preda, *In. 1, 3-4. Textul biblic între anagnosis (citire liturgică) și punctuație istorico-critică*, în „*Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă «Patriarhul Justinian»*”, anul VIII (2008), p. 219-230.
- Schäfer & Voss 2008: Rolf Schäfer, Florian Voss, *Textual Research on the Bible. An Introduction to the Scholarly Editions of the German Bible Society*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2008.
- Scriban 1927: Iuliu Scriban, *O nouă ediție a Noului Testament Grec*, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, 45 (1927), nr. 7, p. 430-437.
- Silva 1995: Moisés Silva, „Modern Critical Editions and Apparatuses of the Greek New Testament”, în Bart D. Ehrman and Michael W. Holmes (ed.), *The Text of the New Testament in Contemporary Research. Essays on the Status Questionis in Honor of Bruce M. Metzger*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1995.
- Soden 1902: Hermann Freiherr von Soden, *Die Schriften des Neuen Testaments in ihrer ältesten erreichbaren Textgestalt hergestellt auf Grund ihrer Textgeschichte*, vol. I, Verlag von Arthur Glaue, Berlin, 1902.
- Soanes & Stevenson 2004: Catherine Soanes, Angus Stevenson (ed.), *Concise Oxford English Dictionary*, eleventh edition, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- Streeter 1924: Burnett Hillman Streeter, *The Four Gospels, a Study of Origins treating of the Manuscript Tradition, Sources, Authorship and Dates*, MacMillan & Co Limited, London, 1924.

- Taylor 1961: Vincent Taylor, *The Text of the New Testament. A Short Introduction*, MacMillan & Co LTD, New York - St. Martin's Press, London, 1961.
- Vaganay 1986: Léon Vaganay, *Initiation à la critique textuelle du Nouveau Testament*, deuxième édition entièrement revue et actualisée par Christian Bernard Amphoux, Les Editions du Cerf, Paris, 1986.
- Verzan 1985: Sabin Verzan, *Nestle-Aland, Novum Testamentum Graece. Introducere*, în „Studii Teologice”, 37 (1985), nr. 5-6, p. 312-347.
- Verzan 1984: Sabin Verzan, *Kurt Aland, Barbara Aland, Der Text des Neuen Testaments. Einführung in die wissenschaftlichen Ausgaben sowie in Theorie und Praxis der modernen Textkritik*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1982, 342 p. și numeroase ilustrații reprezentând manuscrise și pagini din ediții critice ale textului grec al Noului Testament, în „Studii Teologice”, 36 (1984), nr. 7-8, p. 598-604.